

Emil Basat

(Bulgaria, Veliko Tarnovo, Slovo Publishing House)

Bulgaria has become a part of me A Conversation with Prof. Michael Holman

Abstract: Prof. Michael Holman was born in 1940. He graduated from Leipzig University with a major in modern languages, German and Russian. He had worked at the University of Leeds from 1966 until his retirement in 1999. Thanks to him and the exchange between Sofia University and Leeds University over 350 Bulgarian students had visited England over a period of 30 years.

Prof. Holman is the translator of Nikolay Haytov's *Wild Tales* (1979). Together with the Bulgarian linguists Andrey Danchev, Ekaterina Dimova and Milena Savova, Prof. Holman developed a system for transliteration of Bulgarian names in Latin script known as the Danchev system – *An English Dictionary of Bulgarian Names Spelling and Pronunciation* (Sofia, Nauka i izkustvo, 1989).

He is co-author (with Mira Kovacheva) of the bestselling textbook series *Teach Yourself Bulgarian*: M. Holman, M. Kovatcheva. *Teach Yourself Bulgarian. Complete Course Package*. McGraw-Hill (2nd Edition), 2004; M. Kovatcheva, M. Holman. *Speak Bulgarian with Confidence. Audio-course*. Hodder & Stoughton, 2010; Mira Kovacheva, Michael Holman. *Bulgarian Conversation: 2 booklets + 3 audio CDs*. Skyprint. 2010; M. Holman, M. Kovatcheva. *Complete Bulgarian*. McGraw-Hill, 2011.

Prof. Holman studies the oeuvre of Leo Tolstoy and the issues of the Tolstoyan movement in England. He is a honorary member of the Union of Translators in Bulgaria. He was awarded the Order of Saints Cyril and Methodius and the Order of Stara Planina, as well as the honorary title of Doctor Honoris Causa of Sofia University (2005).

Professor Holman is a cheerful and warm-hearted man with a typical English sense of humour. He is often caustic in his assessments, but is frank and open, as well.

Емил Басат

(България, Велико Търново, Издателство „Слово“)

„България стана част от мен” Разговор с професор Майкъл Холман

– Професор Холман, бихте ли разказали повече за себе си, за рода и родителите си, за годините на учение.

– Роден съм в Англия през 1940 г. Баща ми беше чист англичанин, не говореше никакви чужди езици. Майка ми беше от руско-грузинско потекло. Един от чичовците на баща й е бил генерал в армията в Дагестан, казваше се Михаил Андреевич Кобиев.

Емил Басат

Кръстен съм на него. Баща ѝ е бил военен в Грузия, в Батуми. Нейният дядо е бил полковник, отговарял е за цялата полиция в Аджария от 1918 до 1920 г. Принуден е да бяга през юли 1920 г., след като окупационните войски – англичани, французи и др. – напускат Батуми. И когато англичаните решават да предадат управлението на Аджария в ръцете на грузинското правителство, на меншевиките – мнозина русофили, сред които и родителите на майка ми, се спасяват през Константинопол и Югославия в Париж. Майка ми владееше перфектно руски, френски и английски. Грузински не знаеше. Говореше и немски. Израснала е като емигрантка в Париж и е станала художничка. Илюстрирала е модни списания. През 1933 г. се запознава в Англия с баща ми, постепенно се сближава с англичаните. По този начин се спасява от „лудата атмосфера“ сред руската емиграция в Париж.

– Кажете, че майка Ви е била художничка. Как се е издържала в Париж? От работата си?

– Малко е изкарвала, но все пак е допринасяла за семейния бюджет. По време на Втората световна война баща ми отказва да служи в армията. Участва в борбата с хитлеристка Германия, но не във военната сфера – започва земеделска работа, за да изхранва семейството си. Преселват се близо до Бърмингам. Живеехме и работехме заедно с едно друго семейство, което имаше същите убеждения. Майка ми продължаваше да рисува за френските модни списания. Вкъщи, естествено, общият ни език беше английски.

– Вие сте от двуезично семейство. Откъде научихте руски? Как станахте българист?

– Руски научих от майка ми. Говорех, разбира се, предимно на английски, но до пет-шестгодишна възраст майка ми се стараше да говори с мен повече на руски. Започнах да пиша на кирилица, преди да зная английските букви. Имам детски писма до дядо си, написани на руски. След като тръгнах на училище на пет години, нямаш повече желание да продължавам с руския – исках да общувам с другите деца от селото, да играем заедно на крикет или футбол. Върнах се към руския, когато бях на 16-17 години. Тогава в някои от частните английски училища се преподаваше руски и аз избрах да се занимавам с този език. Знаех вече немски и френски от училище. Следвах руски и немски в Оксфордския университет, специализирах в Източна Германия, в Лайпциг. Там се запознах със съпругата си Доротея. Тя е от български произход, родена е в София, лекар, детски психиатър. Беше започнала да следва медицина в Лайпциг, след запознанството ни се прехвърли в Англия, в град Лийдс, където се дипломира и започна работа като детски психиатър.

Станах русист и българист, не само защото имах интерес към тези езици, а и защото в нашите университети имаше твърде много специалисти по френски и немски. За избора ми допринесоха със сигурност и руските емигранти, с които общувах. Като начинаещ русист желях много да посетя Русия. За родителите на майка ми отиването ми до Съветския съюз никак не е било приятно. За първи път попаднах там през 1961 г. Участвах в международна бригада в Молдавия, до Тираспол, където и за пръв път в живота си срещнах българи сред местното население.

– А кога за пръв път дойдохте в България?

– През 1965 г. Тогава работех над дисертацията си на тема „Понятието освободителна война и нейното морално оправдание“. Работех върху руски и български материали, свързани с Освобождението на България от турско владичество. Научен

ръководител ми беше проф. Петър Динеков. Впрочем понятието „освободителна война” и нейното морално оправдание е много съвременна тема. Не завърших дисертацията си, защото започнах работа като преподавател в Лийдския университет. Педагогическата работа ме увлече и вече нямах нито желание, нито време за дисертацията си. Събраният материал си стои и до днес все така. Бях издирил много текстове на руски писатели, както и на учени изследователи, писали за войната.

Започнах да работя в Лийдския университет през януари 1966 г. И покрай руския се захванах да преподавам и български език. Там студентите, които изучаваха руски, можеха да изберат като втори славянски език чешки или полски. Полякът, който водеше занятията по полски, почина и от 1967 г. се появи възможността да включва българския език на мястото на полския. Дотогава български език можеше да се изучава само в Лондон и Оксфорд. Преподавател в Лондон беше Вивиан Пинто, много способна и симпатична личност. Той много ми помагаше. Пинто посещава България в края на 40-те години, създава си кръг от приятели, които не са били особено добре настроени към комунистическия режим в страната. Това не е било прието добре от българските власти. Бил е честен, откровен и добър човек. След завръщането си създава първия български лекторат в Лондон. Нашият лекторат в Лийдс е вторият в Англия. Успяхме да създадем малък българистичен център и в Северна Англия.

– Толкова „малък”, че за 30 години през него са минали близо 300 души! Това е невероятно – просто цяла школа!

– Но трябва да добавя, че тези 300 души, ако говорим за нашите студенти, са русисти, които изучават български като втора или трета специалност, той не им е основен. Имахме обмен със Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Почти всички наши студенти русисти, които са идвали тук, са изучавали и български език. При нас пък идваха най-способните български студенти, завършили английска филология. Някои станаха професори – като Татяна Стойчева, Стефана Русенова, Юлиан Константинов, Мира Ковачева. Сред тях са и дипломатката Елена Поптодорова, журналистът и политик Валентин Стоянов, писателят и преводач Йордан Костурков, администраторката Лили Литкова. Разбира се, цялата административна работа по организирането на обмена и преподаването изискваше много време и усилия – срещи в различни министерства и институции, разговори, пазарлъци, контакти с университетите. Трябваше да убеждавам и англичаните, че има възможност за такъв обмен. Навсякъде – и в Англия, и в България – ми казваха: „А, оставете, не си струва. Това е свързано с толкова много бюрокрация...” Тук се запознах и с проф. Марко Минков. Той заяви, че няма нищо против проекта, ако аз трябваше да уредя всичко, което считах за нужно. Той не искаше да се разправя с администрацията, тъй като това не било за него. Вероятно е смятал, че не може да ми бъде полезен.

Трябваше да намеря и хора, които да преподават в Софийския университет руски и български на нашите студенти. Курсовете по руски, организирани в Софийския университет за нашите студенти, бяха много успешни, в някои отношения дори по-добри от курсовете по руски, организирани за английските русисти в Москва. Започнах да привличам студенти и от други английски университети, които искаха да изучават руски в България. Включиха се университетите от Нотингам, Нюкасъл, Брайтън, Ексетър, Дъръм, които не само изпращаха свои студенти русисти в България, но и приемаха български студенти англицисти. За тях също трябваше да се организира обучение и да се намерят ръководители на дипломните работи, които те подготвяха. В същото време организирах обмен между студенти и преподаватели с Русия, с Източна

Германия и с Чехия. Затова казвам, че трябваше да съм не само преподавател и учен, но също и администратор.

Във всяка страна трябваше да намеря съответните служители от администрацията, от ръководния апарат, които бяха готови да работят за интересите на студентите си. И за собствените си интереси, разбира се. Краят на 60-те и началото на 70-те години беше много интересно време, преди и след събитията в Чехословакия. В България съм работил много с Жана Молхова. Знаех, че тя е била политически силно ангажирана с БКП. Но без помощта на такива активни и влиятелни хора не бихме могли да постигнем задачата си с обмена на студенти. Много съм й благодарен, защото тя, като заместник-декан и завеждаща Катедрата по английска филология, успя да ме подпомогне активно.

Както казах, преди да открием нашия лекторат в Лийдс, в Лондонския университет вече имаше лекторат по български език. Лекторите, които преподаваха там, идваха винаги по предложение на българската страна, по всевъзможни вътрешнодържавни причини. Може да ви прозвучи самонадеяно, но когато осигурихме средства за нашия лекторат, настоявах да приемам от България само такива специалисти, които ни бяха нужни. Имахме определени изисквания към лектора. На нас ни трябваше, разбира се, човек с висока обща култура, с добро стандартно българско произношение. Не ни беше нужен непременно само българист. По-важно беше да имам до себе си човек, който знае освен правилата на българския език, също и правилата на английския, човек, който разбира и българския и английския манталитет, човек, който е способен да привлича студенти англичани към българската култура. По това време в нашата катедра българският се конкурираше с чешкия. Не исках да ми се изпраща някой подходящ за българската страна лектор, който е работил например не в университета, а в Академията, защото е бил повече склонен към изследователска работа, отколкото към преподаване и контакт със студентите. И всеки път, когато подновявахме контракта за лектората, трябваше да обяснявам на Британския съвет, на Министерството на просветата и други учреждения, че предпочитам англичисти и ще взема само човек, който ще ни е нужен в Лийдс с нашите специални изисквания. Например, един от първите ни лектори, Христо Стаменов, синът на Илия Волен, знаеше прекрасно и български и английски. Това важеше и за другите ни лектори: литературоведа Стефана Русенова – сега професор, Мира Ковачева, също вече професор, Калина Филипова, Зелма Каталан-Балинова, Владимир Филипов, Палма Златева. Те бяха всички прекрасни лектории англичисти и допринесоха за успеха на нашия български лекторат в Лийдс. В същото време за тях това беше от голяма професионална полза.

– Съвместно с Мира Ковачева, за нуждите на желаещите да изучават български език Вие сте изготвили един от най-успешните самоучители по български. Как се стигна до това сътрудничество, как работихте с нея?

– След 1989 г. България се отвори към света и издателствата се интересуваха от езици, които не са били преди това достатъчно интензивно представени поради липса на интерес предимно по политически причини. Просто нямаше достатъчно контакти, нямаше желаещи да изучават български език. Предложиха ми от известното издателство „Ходър и Стоутън“ да създам такъв учебник по български език за англоговорещите. В тяхната поредица от самоучители по чужди езици българският липсваше. Такъв учебник трябваше да има определена структура, с теми, общовалидни за повечето страни – пътуване, ресторант, транспорт, семейство, здраве, и т.н. До този момент – края на 80-те и началото на 90-те години – не съществуваше сериозен,

обширен самоучител по български език, издаден в Англия. В България имаше цял куп учебници за чужденци, но те бяха написани от български преподаватели и не бяха подходящи за английския пазар.

Тогава при нас в Лийдс работеше като лектор Мира Ковачева. Без Мира не бих могъл да направя нищо. Работих с нея повече от две години. Като български специалист лингвист, с опита си от България, Мира клонеше към българския тертип. Българите, също като руснаците, когато създават учебниците си, трудно съкращават материала – искат в него да има всичко. В един такъв учебник обаче, предназначен предимно за англичани нелингвисти, не може да се обхване всичко, той трябва да е профилиран. И доста неща в процеса на работата отхвърлихме. Моята най-важна задача беше да направя това помагало достъпно за английския читател. Мира се погрижи за граматичната прецизност и привлекателната фабула, както и за тематичното оформление. Аз се погрижих повече за яснотата и лекотата в обясненията на граматическите правила. В обясненията и в разговорите между героите в книгата се постарях да има малко английски хумор. Снимките също са мои. Това беше огромен съвместен труд. Излязоха доста рецензии за учебника в България, имаше и английски отзиви. Фактът, че за тези години са продадени над 40 хиляди броя из целия свят, говори сам по себе си.

Но такива книги – учебници, а също и преводите и административната работа, не се смятат за достатъчни за академичната кариера. Ако пишеш статия за някакъв неизвестен писател от XVIII в. – това вече е наука. Но другото – не е. Аз и до днес се учудвам, че станах професор. Писал съм и за Толстой и за други автори, но нямам големи книги и въобще не се смятам за учен.

– А за какъв?

– Не знам. Какво ли не съм правил. Не мога да се сравнявам с големите известни професори, защото имам толкова много различни интереси. Това, че съм станал българист, е част от моя живот, не целият. Смесеният ми произход играе голяма роля в него, връзката с емиграцията, френският, немският език. Като 17-годишен изкарах един семестър в частно немско училище, след това работих една година в Германия – в един огромен универсален магазин, продавах мебели, бельо, пердета, килими. Живеех в дома на собственика на магазина – в Марбург, той ме бе приел почти като свой син. Беше бежанец от Източна Германия. След това следвах една година в Лайпцигския университет. Това едва ли му е било много приятно.

– Освен преподавател и администратор Вие сте и преводач. Превели сте Хайтов. Как се стигна до преводите на този писател и кое ви подтикна да подготвите неговите творби за английската публика?

– За нуждите на преподавателската си работа в началото на 70-те години започнах да превеждам на английски къси разкази от различни български писатели. Имах намерение да съставя сборник. Това бяха и първите ми преводи – за да подпомогна студентите си в заниманията им с българската литература. Започнах да редактирам и преводите на български преводачи за списание „Обзор”. Това беше доста трудно, защото всеки преводач си има свое разбиране за превода. Често се налагаше силно да редактирам, понякога трябваше да преобръщам цели изречения и параграфи. Реших, че вместо да се боря с текста на чуждия превод е по-добре да се захвана със самия оригинал. Преведох няколко български разказа за „Обзор”. Жени Божилова ги видяла и каза на Хайтов. Получих от Хайтов писмо със запитване дали не бих желал да превода „Диви разкази”. Отговорих му, че съм чел някои от разказите му, но че са ми

се сторили много трудни, и че ще ги прочета отново и ще му пиша дали ще се осмеля да се заема с техния превод. Той ми предложи помощта и сътрудничеството си със съвети. Имам няколко писма от него по повод предложените от мен интерпретации. Явно Жени е превеждала въпросите в писмата ми на български – пишех ги на английски, а Хайтов ми отговаряше на български. (Той не знаеше английски.)

Когато се запознах с книгата, му казах, че някои от разказите някак си не са на нивото на останалите. Той ме попита кои и аз му казах, че те са скрити в центъра на книгата. Така обикновено се прави. Той ми отговори: „Направи каквото искаш, Майкъл. От теб зависи. Ти ще решиш.”

Повече от шест години работих над превода и подготовката за издаване на „Диви разкази”. Във всеки случай се получи много хубаво издание, луксозно, в една поредица за по-малко известни литератури, издавана с подкрепата на ЮНЕСКО. Значи не аз избрах Хайтов, но той ме намери и ми даде възможност да превода разказите му на английски.

Пътувал съм с Хайтов из Родопите и съм бил свидетел как събира материал за разказите си. Той има добро ухо и много добър психологически подход, предразполага хората да му разказват историите си, записва ги и след това ги преработва в разказите си. Цялото изкуство е тъкмо в тази преработка. Помня, че обикаляхме с кола от морето до Яврово и от там до София. Почти през цялото време шофьорът говореше за себе си, предизвикан от Хайтов, а той само от време на време го подтикваше да продължава с приказките си. Той не е човек, който измисля фабулата като Радичков. И двамата си имат своите плюсове и минуси.

Хайтов много бързаше книгата да излезе и ми предлагаше да я издадем в България. Казах му, че ако се издаде в България, в „София прес” например, тя ще си остане затворена в българското пространство. Ако се издаде в Англия, отзвукът ще бъде съвсем различен. Две години и повече търсих издател. Накрая успяхме да получим субсидия от ЮНЕСКО, а издателят Питър Оуен се съгласи да издаде превода ми под заглавие *Wild Tales*. Книгата излезе в тираж 1500 бройки, ЮНЕСКО взе 500 броя, аз не получих нито лев хонорар за превода си – кой ще ми плаща. Платих доста пари и за преписване на превода. Хайтов също не можеше да ми плати, но той ми се отплащаше с друго – развеждаше ме из Родопите, осигуряваше ми достъп до български писатели и благодарение на него опознавах нови аспекти на българската действителност и се запознах с доста интересни хора. Канеха ме като преводач на „Диви разкази” на различни симпозиуми и конференции.

Много често ме питат какъв е отзвукът от английското издание на книгата. Успехът на една книга до голяма степен зависи от рецензиите, които се явяват за нея в пресата, особено в големите вестници. За съжаление, когато излязоха *Wild Tales*, имаше стачка на големите централни вестници. Все пак в някои, в *Irish Times* например, се появиха ласкави рецензии за книгата. Благодарение на тях книгата се купуваше от местните библиотеки. Години след това ми се случи да видя в някои от тези библиотеки екземпляри от книгата, които бяха многократно заемани и захабени от допира с многото читатели. Важен е не тиражът на една книга, а колко са нейните реални читатели.

– *Кое Ви беше най-трудно при превода? Езикът на Хайтов е специфичен.*

– Най-трудното за мен беше, че тази книга е до известна степен програмна за Хайтов. Освен че се е стремил да освободи българския литературен език от шаблонизирането и бюрократизирането му, той е искал с нея да съхрани за литературата говоримия език на родопчаните. Да представи родопчаните като българи,

а не като някакъв отделен етнос. Тази концепция за ролята на езика на родопчаните, както и на посветената на тях мисия на писателя, е трудно да бъде предадена в превода. До голяма степен трябваше да се откажа от тази вътрешно национална мисия при превода на текста – тя е трудно разбираема и обременяваща за обикновения английски читател. Това обяснявам в предговора на книгата. Но изборът на т.н. сказ като наративен метод (отсъствие на автора като разказвач и повествование в първо лице от някой от героите) дава възможност и на Хайтов, и на мен да използваме език, различен от обичайния разговорен вариант. Това ми беше най-трудно. Освен това за англичаните тематиката е доста екзотична. Но в тези разкази освен екзотика читателят ще открие и универсалното, и общочовешкото...

Имах преводи на „Диви разкази“ и на други езици, но в тях подходът на всеки преводач беше индивидуален. Имах под ръка и използвах немския превод на разказите, имах и руски, и френски превод. Най-добър беше руският превод на Мира Михелевич. Срегнахме се с нея в Москва. Това беше в далечното минало и не си спомням точно всичко. Щом преводите ми бяха готови, т.е. все още в полусуров вид, се обърнах към един добър редактор – мой познат, Робин Хийли. Той също беш от Лийдския университет, но е работил като преподавател по английски в чужбина. Робин обаче, въпреки че знаеше и той български (работил е като лектор по английски в СУ „Св. Климент Охридски“), гледаше предимно моя английски, рядко е правил сравнение с оригинала. Той доста ми помогна. Това, че бях много свързан с българския, в известна степен ми пречеше. Налагаше ми се да се освободя от това неизбежно влияние. Трябваше да превеждам с оглед на английския читател, който твърде малко знае за България. Защото всеки преводач, преглеждайки своя превод вижда едновременно с това и оригинала. Т.е. става въпрос за поглед в две посоки.

– *Това е „шизофренията на всеки преводач“.*

– Да. Преводачът никога не е доволен и никога не е сигурен. Всяка стъпка за преводача е едно ново решение, едно колебание до вземане на определено решение. Преводачът е изправен всеки миг пред някакъв нов избор. Всяко взето решение го задължава да продължава по същата линия нататък. Всичко тръгва от това как ще преведеш първото изречение. И трябва да решиш, какъв да бъде принципният ти подход към текста, да решиш дали в това, което се отнася до реалиите, както и при строежа на изречението и словоредата, ще заемеш по-скоро страната на изходния език, или ще се постараш да направиш превода си достъпен и естествен за чуждия читател. Ще ви дам един пример. Искан да издам най-хубавите разкази на Йордан Йовков заедно с английския българист Джон Бърнип. Той да преведе едни от разказите, а аз – други. Но неговият подход към Йовков и моят бяха различни, бих казал, противоположни. И реших, че няма смисъл в едно издание, включващо „Старопланински легенди“ и „Вечери в Антимовския хан“, да има разминавания в преводаческите стилове. Аз поддържах повече страната на читателя, а той – повече страната на писателя.

Моето несъгласие с Джон Бърнип на първо място беше, че той държеше много на словоредата и строежа на изречението у Йовков. Начинът, по който Йовков гради фразата си, е различен от този на Хайтов или Елин Пелин. Много често обаче английският, на който Бърнип се опитваше да преведе Йовков, звучеше като нещо чуждо, неестествено. Защото английският език се основава върху различни принципи в сравнение с българския. Често като чета неща, написани на английски от български езиковеди, даже такива специалисти, които дълги години работят в областта на

английския език, налага се тук-там да ги редактирам, понякога почти да ги превеждам от българизирания на чист английски...

– *Какви принципи следвате като преводач и имате ли своя дефиниция за превода?*

– Когато се захванах с преводаческа дейност не знаех по какви принципи работя, нямах понятие за тези принципи. Никога не бях чел нещо теоретично за превода. Това беше съвсем нова сфера за мен. Но лека-полека осъзнах, че зад всяко преводаческо решение стои някакъв теоретичен принцип. Започнах да мисля върху теоретични въпроси на превода и написах няколко статии в тази област. Редактор съм и на един сборник статии по теория на превода. Писани са и теоретични статии за някои мои преводи от български на английски език, от които с любопитство научих какъв е бил моят подход. В края на кариерата си в Лийдския университет създадох с колегите си специален курс по писмен превод за бъдещи преводачи професионалисти. Тогава вече бях близък с много специалисти по превод от цял свят, особено от София и от Лайпциг. Сред тях на първо място бяха Сидер Флорин, Сергей Влахов и известният лингвист теоретик проф. Алберт Нойберт. Имам с тях и кореспонденция.

– *В преводаческата си работа сигурно сте се сблъскали и с проблема за транскрипцията на българските имена на английски. Това е една тема, върху която от дълги години работи Андрей Данчев.*

– Познавам добре неговите изследвания. Когато се захванах с преводи от български на английски, видях, че в тях има различни подходи към транскрипцията или транслитерацията на българските имена. Нещата зависят до голяма степен от това, откъде е излязъл българинът, в каква езикова среда се е развивал, дали е следвал във Франция, Германия или Англия, как е пишел името и фамилията си. Имената на Борис Христов, Мира Ковачева, Райна Кабаиванска в различните държави се изписват по различен начин. Но в България би следвало да има единство в латинската транскрипция на имената, при изписването им в паспортите, при имената на улиците и на градовете. С Данчев бяхме на едни позиции по отношение на подхода при транскрипцията на имената. Трябваше да се работи върху това, което е, да се съобразиш с даденостите в момента, какви са различните начини на транскрипция на кирилските графемии. Книгата „Английски правопис и изговор на имената в българския език“ е дело на колектив от автори: Екатерина Димова, Милена Савова, моя милост, с Андрей Данчев начело. Тя не е нормативна, но резултатът е нормативен в известна степен. Може да се каже, че тя, с известно опростяване, е залегнала в основната на действащите сега препоръки за латинизацията на българските имена. Все още някои не са съгласни с употребата на двойните букви – *c, t, n, l* например. Как ще се напише *Десислава*? Как се пише *Бисерка*? *Филипов*? Трудността се заключава в английския език, в правописа и произношението на отделните букви в съседството с други, а не в българското произношение и правопис. Защото английските букви имат много променливо произношение, зависещо от позицията им в думата. Българските букви са по-солидни, не са толкова под влияние на съседните букви. След смъртта на Андрей Данчев имаше предложения книгата да се преработи и издаде отново, но нямаше пари и желание за това. Милена Савова беше вече в Америка, Катя Димова, която работеше с нас, имаше вече други интереси, а и аз бях вече на друга вълна. Но все още пазя кореспонденцията си с Андрей Данчев.

– *А имате ли кореспонденция с други български учени и писатели освен Данчев и Хайтов?*

– С писатели нямам, но имам огромна кореспонденция, свързана с контактите между нашите и българските научни институции – от 1967 г. до наши дни. Какво ще правя с всички тези материали?

– *Бихте могли да ги предоставите на българските архиви. А не бихте ли искали да напишете за тези контакти през годините?*

– Не. Винаги се вдъхновявам от новото, което се случва или предстои да се случи. Останалото за мен е история. Продължавам обаче да се занимавам с България и с българския език. Сега отново започнах да се занимавам с българистична тема във връзка с образа на българина в Англия и образа на англичанина тук. Участвах в един семинар в началото на декември миналата година, организиран от Министерството на външните работи на България във връзка с предстоящото председателство на Европейския съюз от Великобритания и България. Темата беше как се променя образът на другия в огледалото и как да променим наложените стереотипи за двете нации. За съжаление, много често за България и българина или няма никакъв образ навън, или пък образът не е съвсем положителен. Трудно е за една малка страна като България да излезе в големия свят и да си създава там свой имидж. България е била велика през Средновековието, но новата ѝ история започва едва преди 150-200 години.

След като напуснах университетската си длъжност, българистиката остана малко встрани от заниманията ми. Вече съм на 77 години, пенсионирах се след 33 години работа в Лийдския университет. Там вече няма кой редовно да преподава български език, вземат хора на хонорар. За да създадеш школа, трябва да има осигурени средства, да има поддръжка, да има интерес. Интересът към Русия също е спаднал много. Но сега пак смятат Русия за враг, пак ще има повече интерес към руското.

В моя живот преминавам непрекъснато от едно занимание в друго. Не мога да се спра само на едно, скучно ми става. Като ученик получих стипендия за известното частно училище „Тънбридж Скул“ заради познанията ми в областта на природните науки. В „Тънбридж Скул“ се прехвърлих върху изучаване на немски и френски език, след това се захванах и с руския. Получих стипендия за Оксфордския университет благодарение на знанията си по френски и немски, а в Оксфорд преминах към руски и немски. Там получих добрата си диплома повече за познанията си по немски, но след това започнах да преподавам и руски език. В Лийдс преподавах руски, след това добавих и българския към него. И така до днес.

Повече от 10 години живея в Южна Англия – в град Тънбридж Уелс. Председател съм на Дружеството на побратимените градове. И с това се отвличам от пенсионерското ежедневие. От 25 години сме побратимени с Висбаден в Германия и ни предстои посещение там – ще ходим заедно с кмета на нашия град. Освен тези ми занимания, посветени на културния обмен с Висбаден, сега организирам една акция в нашия град да изградим фонтани из града, защото историята на Тънбридж Уелс е свързана с водата, здравето и лечебните извори. Самото име на града означава „извори при Тънбридж“. През 1606 г. при посещение си тук един благородник, лорд Дъдли Норт, открива лечебни извори, съдържащи желязо, които повлияват добре на здравословното му състояние... Около това място възниква селище и то привлича богати знатни хора, членове на кралски семейства, които идват тук на лечение. Тъй като тази традиция е позабравена, искам да върна отново старата слава на града като лечебен център. Освен всичко това, обичам да работя в градината, обичам да правя всичко вкъщи – ремонти, боядисване...

Но не мога да си представя своя живот без българското, с което съм свързан. Това много обогати моя живот. Случи се така, че имам жена българка и реших като славист, че непременно ще трябва да науча български, да знам откъде е тя, каква е, какви са роднините ѝ, и някак си България стана част от мен. Нали тук казват: „Откъдето е жената, оттам е и родата”.

Emeritus Professor Michael J. de K. Holman

Curriculum Vitae

Date of birth	15.5. 40
Nationality	British
Education	Skinner's School Tunbridge Wells (1951-3) Tonbridge School (1953-8) Lincoln College (Modern Languages Open Exhibitioner) (1960-5) University of Leipzig (1962-3)
Qualifications	BA Modern Languages Class 1 (1964) MA (Oxon) (1976) Fellow, Institute of Linguists (1976)
Languages	English (native), Russian, Bulgarian, German, French.

Distinctions

1977	'Ehrennadel' of Leipzig University for fostering academic interchange between Leipzig University and the University of Leeds
1987	Order of Cyril and Methodius' for promotion of cultural and academic exchange between Bulgaria and Britain
1995	D. Litt. Honoris Causa, University of Sofia
2000	Order of Stara Planina (Bulgaria).
2006	Civic Medallion, Royal Tunbridge Wells

Professional Development (University of Leeds)

1966-90	Lecturer, Senior Lecturer in Russian Studies
1989-95	Head of Department of Russian and Modern Slavonic Studies
1990-9	Professor of Russian and Slavonic Studies
1996-9	Chair, School of Modern Languages and Cultures
1999-	Emeritus Professor of Russian and Slavonic Studies.
1999	World Psychiatric Association Congress (Hamburg), Director of Dialog Congress Interpreting Team Russian/English, English/Russian for Geneva Initiative on Psychiatry (GIP)
2002	World Psychiatric Association Congress (Yokohama), Director of Dialog Congress Interpreting Team Russian/English, English/Russian for Geneva Initiative on Psychiatry (GIP).

Consultancies and committee membership

1970-99	National Co-ordinator undergraduate exchanges between Britain and
---------	---

- Bulgaria
- 1972-6 Founder member British V/2/d Committee (later RLUSC)
organising undergraduate exchanges between UK and USSR
- 1983-93 Russian Language Undergraduate Study Committee
- 1985-7 National Committee, British Universities Association of Slavists
- 1985 Leader, British Delegation, Second Anglo-Bulgarian Symposium in the
Humanities, Blagoevgrad, Bulgaria
- 1987 Chair, Organising Committee, Third Anglo-Bulgarian Symposium in the
Humanities (London)
- 1988-90 British National Representative International Committee of Slavists
- 1988-9 Consultant to National Museums and Galleries on Merseyside for symposium:
'British and Bulgarian Ethnography' and ethnographical exhibition: 'Bulgaria
– Tradition and Beauty'
- 1990-1 National Committee, British Association for Soviet, Slavonic and East
European Studies (BASEES)
- 1990-3 British National Committee, Association Internationale d'Etudes du Sud-Est
Europeen (British Academy)
- 1991, 1993 Invited participant, British-Bulgarian Politico-Economic Round Tables
(Oxford and Bansko)
- 1998- 2004 Council of Europe Prison-Twinning Scheme, Adviser and Interpreter to
Britain/Russia (Ivanovo) prison link
- 1999-2005 Trustee, the BEARR Trust
- 2001-2 Elected Board Member Britain-Russia Centre
- 2001-2 Technical Facilitator to DFID-funded project for Adult Mental Health
Reforms in Sverdlovsk Oblast
- 2002- 2005 Associate, International Centre for Prison Studies, King's College,
London.
- 2004- Chair, Tunbridge Wells Twinning and Friendship Association

Papers Presented

More than thirty papers presented at international conferences in Austria, Britain, Bulgaria, Canada, Germany, Russia, Ukraine.

Invited papers given at universities in UK and abroad, including Bradford, East Anglia, Leipzig, London, Middlesex, Moscow, St Andrews, Sofia, Vanderbilt, Veliko Turnovo, Warwick.

Main Publications

(a) Books

- *An English Dictionary of Bulgarian names*, Naouka i izkoustvo, Sofia, 1989, 288pp. (With A. Danchev, E. Dimova, and M.Savova)
- *My beseduem, vedem diskussiiu*, Sofia University Press, Sofia, 1990, 208pp. (With A. Gradinarova, R. Spasova)
- *Teach Yourself Bulgarian*, Hodder and Stoughton, Sevenoaks, 1993, 345pp. (With M. Kovatcheva) (Second edition 2003) New, revised edition 2011, published as *Complete Bulgarian*.
- *Teach Yourself Bulgarian Conversation*, Hodder and Stoughton, London, 2007 (With M. Kovatcheva) New, revised edition published 2010 as *Speak Bulgarian with Confidence*.

(b) Parts of books

- ‘The Purleigh Colony: Tolstoyan togetherness in the late 1890s’, in *New Essays on Tolstoy*, (Edited by Malcolm Jones), CUP, Cambridge, 1978, pp. 194-222.
- ‘Writing, Rewriting and Translation. Through Constraint to Creativity’, in *The Practices of Literary Translation. Constraints and Creativity*, (Edited by Jean Boase-Beier and Michael Holman), St. Jerome Publishing, Manchester, 1999, pp. 1-17. (With Jean Boase-Beier)

(c) Articles

- ‘L.N. Tolstoy’s *Resurrection*: eighty years of translation into English, *Slavonic and East European Review*, London, 61 (1983), pp. 125-38
- ‘Translation or transliteration? Tackling the toponyms in an English rendering of Yordan Yovkov’s *Legends of the Old Mountains*’, *Supostavitelno ezikoznanie*, Sofia, 5:1985, pp. 53-66
- ‘Translating Tolstoy for the Free Age Press: Vladimir Chertkov and his English Manager Arthur Fifield’, *Slavonic and East European Review*, 66, 2 (1988), pp. 184-97
- ‘Ivan Vazov’s *Under the Yoke*: the first English translation’, *Anglo-Bulgarian Symposium, London 1982, Proceedings II*, SSEES, University of London, 1985, pp. 161-71
- ‘Of Pasternaks and parsnips, or what translators do with names’, in *Translation for Professional Purposes*, (Edited By G.M. Andermann and M.A. Rogers), University of Surrey, 1988, pp. 55-67
- ‘Professor William Morfill and Bulgaria’, in *The Second Anglo-Bulgarian Symposium, Proceedings*, (Edited by Leslie Collins), SSEES, London, 1993, pp. 288-313
- ‘Russian responses to war in the Balkans: Tolstoy versus Dostoevsky’, *University of Leeds Review*, 57 (1994), pp. 127-52
- ‘Illustrating the English version of *Resurrection*: Leonid Pasternak’s correspondence with Louise Maude’, *SLAVONICA* vol. 2 (1995/6) No 1, pp 27-58
- ‘The Sanification of Tolstoy’s *Resurrection*’, in *Translating Sensitive Texts: Linguistic Aspects*, (Edited by Karl Simms), Rodopi, Amsterdam – Atlanta, 1997, pp. 273-81
- ‘British Tolstoyans, *The New Order* and the Doukhobors in the late 1890s: solidarity in word and deed’, in *The Doukhobor Centenary in Canada*, Ed. Andrew Donskov, John Woodsworth, Chad Gaffield, University of Ottawa, 2000, pp. 131-48
- ‘Bulgarian literature in English translation’, in *The Oxford Guide to Literature in English Translation*, ed. Peter France, Oxford, 2000, pp. 193-6
- ‘Council of Europe Prison Twinning with Russia: An Interpreter’s Glimpse inside Russian Prisons’, *East-West Review*, Summer edition 2011, pp. 5-17.

(d) Translations (Books)

The Roman Villa at Chatalka, Bulgaria (D. Nikolov), British Archaeological Reports, Oxford, 1976, 169pp. (From Bulgarian)

Wild Tales (N. Haitov, with an Introduction by Michael Holman), Peter Owen, London, 1979, 239pp. (From Bulgarian).

Translation and Interpreting

Written translations of minor works from Bulgarian – Yovkov, Choudomir, Haitov etc in *Obzor* - and Russian into English extending over 40 years. Numerous interpreting assignments (consecutive, escort) for Russian and Bulgarian.

Editing

General Editor of Blackwell Russian Texts, 1985-91

Editorial Adviser to *Journal of Russian Studies*, 1978-89

Member of Advisory Panel to *SLAVONICA*, 1994-99

Member of International Advisory Board of *Ezik i literatoura* (Sofia) 1995-9

Editing work for *Obzor* in 1970s, mainly of Bulgarian short stories.